

Актуальна тема

УДК 328.16.001.76

ББК 66.2

ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ УКРАЇНИ З РОСІЄЮ (2014-2015) У СВІТЛІ РІЗНИХ ТИПОЛОГІЙ СУЧАСНИХ ВІЙН

Т. К. Пояркова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка;

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87;

тел. +380 (542) 22-14-95; e-mail: poiarkovatk@ukr.net

Статтю присвячено аналізу військового протистояння Росії та України (2014-2015) крізь призму різного тлумачення поняття «сучасна війна». Перевагою цього підходу є можливість розглянути особливості сучасної війни з точки зору акцентування на інформаційній складовій або на допоміжному характері війни як засобу подолання внутрішніх проблем за рахунок економічного, політичного контролю над простором іншої країни та отримання можливостей впливу на суб'єктів міжнародної політики.

Ключові слова: *сучасна війна, гібридна війна, інформаційна війна, тіньова економіка, міграції, армія.*

Проблема з'ясування типу військового протистояння між Росією та Україною періоду 2014-2015 рр. належить до надактуальних, оскільки теоретичне вирішення цього завдання є запорукою уможливлення передбачення майбутнього та обґрунтування дієвої стратегії виходу із цього стану.

Аналіз наукових напрацювань з тематики сучасних війн виявив два магістральні підходи до визначення сучасної війни. Так, на одному полюсі знаходяться роботи, в яких сучасні війни розглядають як продукт глобалізованої епохи (наприклад, Г. Поцепцов, С. Расторгуєв) [8, 9]. Такі війни переважно називаються «гібридними» і відрізняються тим, що основним засобом підкорення противника є інформаційні дії (які доповнюються військовим протистоянням), спрямовані на зміни векторів розвитку системи через трансформації структур, що приймають рішення, та відповідно – форми, мети й змісту існування системи. Усе це спричиняє порушення захисних бар'єрів системи та приводить до руйнації набутого системного алгоритму виживання, оскільки перепрогра-

мування елементів системи (або їх знищення) призводить до того, що противник починає воювати сам проти себе, часто не розуміючи контекст подій, які відбуваються.

Водночас у нинішній політичній думці існує погляд на сучасні війни як «нові», де відмінність від «старих війн» проявляється в тому, що: 1) їх причиною є ерозія (дезінтеграція) автономної держави; 2) вони пов'язані з процесами ідентифікації, а не з ідеологічно та геополітично обґрунтованими «національними інтересами»; 3) супротивником є мирне населення, а не війська; 4) ці війни живляться за рахунок відповідної економіки, децентралізованої та залежної від зовнішніх джерел (гуманітарна допомога, участь міжнародних організацій) та кримінальних доходів від торгівлі людьми, зброєю, продовольством та ін. [7, с. 9, 36, 39].

На думку М. Калдор, сучасні «нові війни» виникають через спад економіки або через поширення злочинності, корупції та неефективності, коли зменшуються доходи держави і внаслідок зростання злочинності та появи воєнізованих формувань усе більше приватизується насилля та зникає політична легітимність [7, с. 38].

Основним протиріччям таких війн є те, що боротьба за владу відбувається на підставі зовні традиційних ідентичностей – нації, роду, релігії. Проте насправді такі війни ведуться за економічний контроль над територією – силами як державних армій, так і партизанських загонів. Причому важливим чинником є вивільнення («зачищення») території через вигнання населення за допомогою різних засобів – масових вбивств, насильницького переселення, політичних, психологічних та економічних засобів залякування [7, с. 42-43].

Аналіз військового протистояння між РФ та Україною в рамках першого підходу акцентує увагу на засобах ведення війни 2014-2015 рр., а саме – поданні інформації у ЗМІ з метою послідовного вимикання раціональності та критичності, де відекартинка переважає над аргументацією, а – імітація, провокація, театральність, підробка (фейк) стають засобами руйнації сприйняття дійсності. Відтак, підтримка дій РФ населенням Криму та східних областей України пов'язується з наслідками інформаційної обробки, успішність якої забезпечувалася переважанням російської мови, засиллям ЗМІ та ностальгією за радянським минулим як апеляцією до радянських цінностей великої імперії у вигляді модифікації міфів радянської доби. Наведемо приклади такої «змістової трансформації»: 1) галичани – русофоби, які ще у Велику Вітчизняну зрадили СРСР; 2) Україна зруйнувала СРСР, підступно забрала Крим у Росії; 3) Майдан – західний продукт на гроші українських олігархів; 4) після Майдану до влади прийшла хунта, тому ніякі попередні домовленості (Будапештський пакт, зокрема) не діють; 5) анексія Криму – крок, що попередив долю Донбасу; 6) Майдан – причина розвалу української державності; 7) Україна взагалі не держава, а державний сурогат без армії.

Ця модифікація міфів засвідчила не скільки реанімацію досягнень та переосмислення подій минулого (перемога у Другій світовій війні, поразка у Холодній війні, розпад СРСР), а звузила горизонт сприйняття подій сучасності, поновивши моделі поведінки і форми політичної участі радянської доби – демонстрації за затвердженими «згори» лозунгами та радянськими канонами (одяг, колони, прапорці), практику анонімних доносів на «ненадійних» громадян і витіснення у підпілля незгодних із політичною лінією влади.

На цьому ґрунті відбулося і перетворення українських громадян Криму та Сходу країни у ворогів власної держави, внаслідок чого українській армії довелося воювати не лише із загарбниками, а й з їх прихильниками – власним населенням.

Особливістю інформаційного протистояння між РФ та Україною 2013-2015 рр. стало й те, що інформаційній обробці було піддано і власне населення РФ для забезпечення легітимізації вторгнення та військових дій найманцями/військовими РФ через стирання колективної пам'яті та заміну пріоритету майбутнього на бажання повернути минуле й переглянути результати руйнації СРСР.

Показовим стало створення такого специфічного інформаційного продукту, як «руський світ». Базовими тезами цієї концепції є: 1) визнання етнічних руських «розділеним народом»; 2) право на захист співгромадян за кордоном; 3) констатація необхідності збереження та просування «великої руської цивілізації». Просування цієї моделі світовідчуття пов'язувалося із необхідністю утримання під контролем «своїх», якими є всі етнічні руські, російськомовні та православні.

Привабливість «руського світу», на думку З. Бжезинського, засновується на визнанні природної єдності всіх руських людей, незалежно від місця їх проживання [3]. Перевагами цього інформаційного продукту є системність, всеохопність і тотальність покриття всіх проявів колективної свідомості – від емоцій і почуттів до когнітивного рівня, від розважального блоку (серіали, фільми, шоу) до новин та політичної аналітики.

Усі ці обставини визначили логіку проекту «Новоросія», який, за В. Путіним, реалізовував «історичну справедливість», оскільки в царські часи до складу України не входили Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса, а всі ці території були їй передані вже радянським урядом [4]. На цих підставах було створено й образ українця-ворога, послідовна дегуманізація якого відбувалася через демонстрацію вбивств мирного населення, свідчень про обстріли житлових районів, знущання над дітьми та пенсіонерами, що подавалися як планові акції українських військових проти «руського світу» [2].

На нашу думку, причина успішного поширення концепту «руський світ» полягає в тому, що він сприяє ідентифікаційній дезорієнтації, оскільки вмикає два різноспрямовані процеси: по-перше, повернення до

стійкої архаїчної ідентичності; по-друге, трансформування ідентичності відповідно до змін реальності.

Як видно, перший підхід передбачає збільшення ваги безпеки, а другий – переорієнтацію обріїв перспектив (через переосмислення минулого та редагування мети майбутнього). Важливо, що цей проект несе в собі вплив постіндустріальної культури, що також впливає на ідентичність, все більше формуючи її через комунікацію (соціальну мережу).

Усе це разом призводить до десинхронізації домінуючого значення. У цьому полягає пояснення легкості вживляння рис іншої/чужої ідентифікації та «демонізації» підстав для власної ідентифікації. Саме так руйнується заборона воювати та вбивати своїх.

Усі такі ідентифікаційні зміни С. Дацюк вважає залежними від взаємопов'язаних процесів: 1) змістової реконструкції ідентичності; 2) зміни кордонів нових спільнот; 3) зміни орієнтацій ідентичності (з внутрішньої локальної самобутності – до зовнішньої універсальної), що зумовлюють поєднання практики етноциду, ідендоциду та геноциду [5; 6].

С. Дацюк визначає етноцид як політичну стратегію знищення унітарної етнічної або національної ідентичності, де основними засобами її здійснення є територіальний контроль, обмеження та переслідування мови, провінціалізація культури, обмеження господарювання етносу та маргіналізація політики.

На противагу етноциду – ідендоцид є множиною інформаційних та організаційних заходів, спрямованих на знищення специфічно української ідентичності – неімперської картини світу, переважної опори на суспільство, а не на державу, демократичних способів володарювання і працьовитого господарювання на своїй території, толерантної комунікації та мирної взаємодії з іншими народами. А геноцид є політичною стратегією повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової або релігійної групи.

Щодо наслідків військового протистояння між Україною та Росією, то показовими є ознаки програшу в інформаційній війні (за класифікацією С. Расторгуєва), а саме: загибель або міграція частини населення; руйнація промисловості та виплата контрибуції; втрата частини території; політична залежність від переможця; знищення власної армії [9, с. 155-156].

Анексія Криму та переведення «Мінськими домовленостями» військового протистояння між Росією та Україною у стан «замороженого конфлікту» означають, що в подальшому ці території можуть виступити як каталізатор дисфункціональних процесів. Так само засвідчує перемогу РФ в інформаційній війні те, що на вказаних територіях відбулося: 1) вивезення/демонтаж найбільш перспективних наукоємних технологій; 2) стабільне зменшення інформаційної ємкості системи, загибель елементів та підструктур (відключення від мережі Інтернет та українського інформаційного простору); 3) вбудовування в загальний алгоритм

функціонування системи-переможця (поглинення структурами переможця).

До безумовних ознак перемоги РФ над Україною на даному етапі потрібно віднести і те, що території Криму, ЛНР, ДНР набули рис чужості стосовно основної материкової України, а значний антропотік жителів так званих ЛНР і ДНР до Росії засвідчив демографічні втрати.

Водночас сама специфіка інформаційної війни РФ з Україною створює певні підстави для оптимізму. Так, принципова неможливість закінчити війну такого класу означає наявність загроз для РФ (як переможця на 2015 р.) через розплату за перепрограмування російського соціуму на цінності та моделі поведінки минулого. Причиною цього є надчутливість (упродовж життя перепрограмованих елементів соціуму) до долі інформаційних проектів ЛНР, ДНР та Криму, що набули рис схожості з російською політичною системою та отримали потенційну здатність впливати на неї. Отже, результати інформаційного протистояння можуть бути переглянуті в подальшій перспективі, оскільки «завжди перемагає той, кому сьогодні належить майбутнє» [9, с. 159].

Щодо погляду на військове протистояння між Росією та Україною у рамках другого векторного підходу, де сутність війни зумовлюється прагненням отримання нових підстав для легітимного економічного контролю над територією іншої держави, то тут військові дії можна розглянути як довготривалий полігон для формування широкого спектру нових практик: від переформатування правил існування світового співтовариства до пошуку нових форм прибуткових економічних відносин.

На користь подібного припущення свідчить принципова схожість війн, у яких бере участь Росія з 90-х рр. ХХ ст. до сьогодні (Югославія, Грузія, Абхазія, Північна Осетія, Україна та Сирія) [1; 10]. До спільних рис усіх цих війн можна віднести: 1) творення штучних конфліктів як підстав для формування армії нового типу; 2) заперечення існуючого міжнародного права, застосування забороненої зброї та способів введення бою; 3) досвід партизанських і сепаратистських рухів; 4) використання мирного населення для отримання стратегічної переваги (щит перед військом, бази дислокації війська в густозаселених районах (біля шкіл, церков, магазинів); 5) використання економічних важелів при вербуванні до військових лав; 6) перетворення мирного населення на бійців армії (пенсіонерів і неповнолітніх дітей); 7) примушування до міграції (або фізичне знищення) носіїв альтернативного світогляду та ін.

Спільним є і спосіб утримання контролю над захопленою територією – генерування міграційної хвилі біженців (у цьому сенсі досвід Сирії є показовим, оскільки тут біженці виступають як засіб тиску на ЄС), демонтаж індустріального виробництва та загальна демодернізація – як досвід виведення території із сучасного контексту існування та поширення нефеодальних ієрархій.

Не менш важливим є і використання російських мігрантів як зброї російської політики, що виконує роль каналу просування російського впливу та обґрунтування легітимності претензій російської влади на особливий вплив на країни, що входили до кола, залежного від СРСР [11, с. 18]. Отже, Росія через колишніх громадян СРСР переформатує міжнародні стосунки, вибудовуючи простір нового типу, який не співпадає із національними кордонами.

Від всіх перерахованих вище воєнних проектів Росії війна з Україною відрізняється випадковим збігом причин, а саме: руйнація підстав для легітимності і в економічній сфері (поширення нових технологій, що ставлять під сумнів газову гегемонію Росії) та політичні події в Україні (приклад можливості трансформації схожого режиму через вуличний протест). До відмінностей можна віднести і те, що Росії вдалося створити самоокупний проект із захоплення України, де військові дії оплачуються українською владою у відповідь на економічний шантаж зупиненням поставок газу у випадку невиплати попередніх боргів [12, с. 304].

Вигідним для Росії є і поширення тіньової економіки на підконтрольних їй територіях України через: 1) захоплення чужої власності (рейдерства); 2) встановлення системи поборів; 3) вивезення в РФ найбільш новітнього та прибуткового виробництва; 4) розбір на металобрухт застарілого обладнання; 5) неможливість повернення регіону статусу індустріального, а відтак і конкурентного для російського виробника; 6) надприбутки від контрабанди.

Війна в Україні як приклад «нової війни» демонструє, що Росія закладає бомби уповільненої дії, що обов'язково вибухнуть у віддаленому майбутньому. Вкажемо на деякі найбільш масштабні з них. Перш за все, імплементація за «Мінськими угодами» в публічну політику так званих керівників ЛНР та ДНР несе загрозу підриву довіри до чинної влади зокрема та демократії взагалі. По-друге – необхідність тривалого, планового вилучення зброї у населення ЛНР, ДНР та Криму, якому російська армія не тільки надала зброю, але й тренувала та використовувала як підтримку для військових підрозділів РФ. Не менш затратним буде і розмінування цих територій для поновлення господарської діяльності. По-третє – проблема роззброєння добровольчих батальйонів, організацій самооборони, що воювали на боці України. У протилежному варіанті це буде свідчити про втрату українською державою монополії на насилля. По-четверте – демографічне спустошення вказаних територій на тлі занепаду індустріального виробництва та відповідної інфраструктури індустріальної доби, архаїзації суспільних стосунків і формування неофеодальної ієрархії. По-п'яте – політико-культурні проблеми внаслідок появи у структурі українського соціуму «культурно нерозчинних анклавів», з розривами соціальної тканини по лінії «свої-чужі» відносно сторони, яку підтримували у військовому протистоянні, з ускладнення

ми від наслідків адаптації внутрішньої міграційної хвилі. По-шосте, найсуттєвішим у цьому переліку є зацікавленість російської політичної еліти в тривалому існуванні та самовідтворенні вказаних проблем для отримання Україною статусу «частково діючої держави», який би ставав наочним підтвердженням уявлення про принципову неможливість для пострадянських країн жити за європейськими стандартами.

Висновок. Розгляд військового протистояння між Україною та Росією як сучасної (гібридної з переважанням інформаційної складової) війни надає підстави вбачати позитивні перспективи. На противагу цьому аналіз сучасної війни як засобу отримання легітимності через засвоєння території іншої держави показує, що Україна в перспективі отримує не тільки коло проблем, а й канали збільшення впливу РФ на внутрішні процеси. Як видно, на підставі визначених відмінностей у розумінні сутності військового протистояння між Україною та РФ уможливується з'ясування тривалих наслідків російсько-української війни через отримання більш об'ємної картини подій, що може слугувати підставою для створення реалістичних дієвих стратегій подолання наслідків війни глобальної епохи. На нашу думку, вибудовування стратегії післявоєнного існування повинно виходити з тих міркувань, що набуття функціональності можливе різними шляхами через: 1) модернізацію (де відбувається відмова від зайвого досвіду традиційного суспільства та творення нового змісту існування); 2) війну (як паразитарний спосіб оновлення системного життя за рахунок засвоєння привласненої території та демографічного ресурсу). Отже, для агресора війна є реакцією на певні вхідні дані та єдино можливою умовою системного відтворення на певному часовому інтервалі. Для жертви вступ до військових дій зумовлюється функціональною деградацією, яка визначає стан системної безпеки. Важливо, що нормалізація життя після війни буде залежати від здатності системи-жертви до адекватної реакції на програш у вигляді або згоди на загибель частини зайвих елементів і структур (регрес), або створення нового смислу існування системи (на базі генерування нового – для даної системи – рішення та формування нових функцій). А для цього потрібне надлишкове середовище потенційних творців (з мотивацією та сучасною науковою базою). Будемо мати надію.

Література

1. Dorn A. Сирия и война РФ за газовое влияние в ЕС. План снятия санкций через Берлин [Электронный ресурс] / Ania Dorn // Inform Napalm.org. – 8.09.2015. – Режим доступа: <https://informnapalm.org/12443-rus-syria-warlock>.
2. Байкова Т. Журналистов ВГТРК могли убить преднамеренно [Электронный ресурс] / Татьяна Байкова // Известия. – 18.06.2014. – Режим доступа: <http://izvestia.ru/news/572579#ixzz3FumfMD9f>
3. Бжезинский З. «Российский шовинизм ведет в никуда» [Электронный ресурс] / Збигнев Бжезинский // News.eizvestia.com. – 29.06.2014. –

- Режим доступа: <http://news.eizvestia.com/full/432-zbigne-v-bzhezinskij-rossijskij-shovinizm-vedet-v-nikuda>
4. Выступление Путина: «Новороссия» и другие яркие цитаты [Электронный ресурс] // Bigmir.net. – Режим доступа: <http://news.bigmir.net/world/809994-Vystuplenie-Putina---Novorossija--i-drugie-jarkie-citaty>
  5. Дацюк С. Война России против Украины: три составляющие [Электронный ресурс] / Сергей Дацюк // «Хвиля». – 3.07.2014. – Режим доступа: <http://hvylya.org/analytics/politics/voyna-rossii-protiv-ukrainyi-tri-sostavlyayushhie.html>
  6. Дацюк С. Структурная теория коллективных идентичностей и проблемы России [Электронный ресурс] / Сергей Дацюк // «Хвиля». – 23.07.2014. – Режим доступа: <http://hvylya.org/analytics/geopolitics/strukturnaya-teoriya-kollektivnyih-identichnostey-i-problemy-rossii.html>
  7. Калдор М. Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху // Мэри Калдор; пер. с англ. А. Апполонова, М. Дондуковского, ред. перевода А. Смирнов. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2015. – 416 с.
  8. Почепцов Г. Сложность принятия решений в случае гибридной войны [Электронный ресурс] / Григорий Почепцов // Хвиля. – 24.10.2015. – Режим доступа: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/slozhnost-prinyatiya-resheniya-v-sluchae-gibridnoy-voynyi.html>
  9. Расторгуев С. П. Философия информационной войны / С.П. Расторгуев. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2003. – 496 с.
  10. Репин С. Сирия и Украина. Ключевые особенности гибридной войны Кремля [Электронный ресурс] / Сергей Репин // InformNapalm.org. – 21.10.2015. – Режим доступа: <https://informnapalm.org/14084-syryya-ukraina-klyuchevye>
  11. Танги де А. Великая миграция: Россия и россияне после падения железного занавеса / Анн де Танги; [пер. с фр. М. Мальзауса]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 479 с.
  12. Фельштинский Ю. Третья мировая: битва за Украину / Юрий Фельштинский, Михаил Станчев. – К.: Наш формат, 2015. – 456 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 21.09.2015 р.
Рекомендовано до друку д.політ.н., професором **Монолатієм І.С.**,
д.політ.н., професором **Гоном М.М.** (Рівне)*

MILITARY OPPOSITION OF UKRAINE AND RUSSIA (2014-2015) IN THE LIGHT OF DIFFERENT TYPOLOGIES OF MODERN WARS

T. K. Poiarkova

*Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University;
40002, Sumy, Romenska Str., 87;
ph.+380 (542) 22-14-95; e-mail: poiarkovatk@ukr.net*

The article is devoted to the analysis of military Opposition of Ukraine and Russia (2014-2015) under the scope of different interpretation of the “modern war” notion. The advantage of this approach is the ability to investigate the peculiarities of modern war, putting accents on the information component or on the auxiliary nature of war as the means of problems overcoming at the expense of economical and political control over the territory of other country and getting opportunities to influence the subjects of international politics.

Key words: *modern war, hybrid war, information war, shadow economy, migration, army.*